

LJUBAVNA MRŽNJA: PSIHODINAMIKA ODNOSA VISOKOKONFLIKTNIH PAROVA U RAZVODU

SAŽETAK

Prema teoriji objektnih odnosa, ljubavni partneri biraju se temeljem sličnih, komplementarnih emocionalnih potreba, pri čemu se na svjesnoj i nesvjesnoj razini stvara obećanje da će se kroz taj odnos popraviti ono što je nedostajalo u ranim odnosima pojedinca. No, u bilo kojoj duljoj vezi neizbježno je kršenje očekivanja (rušenje idealizirane slike o partneru), što dovodi do razočaranja. Sudbina odnosa ovisi o načinu na koji će se partneri nositi s frustrirajućom spoznajom da se njihove idealizacije neće ostvariti, odnosno o stupnju zrelosti odnosa i svakog od partnera ponaosob, što je test koji mnogi odnosi ne prežive. Općepoznata je činjenica da su stope razvoda više no ikad ranije, a dio razvoda poprimi obilježja visokokonfliktnih odnosa u kojima se sve emocije zbog raspada odnosa prelijevaju na jedan zajednički aspekt – roditeljsko funkcioniranje. U ovom izlaganju usredotočit ćemo se upravo na te parove koji kroz raspad odnosa prolaze na teži način – s mnogo ljutnje, hostilnosti, nepovjerenja, povremeno i s incidentima verbalnog i/ili fizičkog zlostavljanja te uz prolongirane i mučne sudske postupke. Uočava se da konflikt ima ulogu redefiniranja dinamike njihovog novog partnerskog odnosa, a ujedno služi

Stručni članak
Primljeno: prosinac, 2021.
Prihvaćeno: travanj, 2022.
UDK: 159.9:173.1
DOI 10.3935/ljsr.v29i2.476

Karolina Horvat
orcid.org/0000-0001-9345-8464

Tihana Šipek
orcid.org/0000-0002-2229-6944

Hrvatski zavod za socijalni rad
Područni ured Varaždin

Ključne riječi:
visokokonfliktni razvod; teorija objektnih odnosa; splitting, projekcija

1 Karolina Horvat, psihologinja, e-mail: Karolina.Horvat@socskrb.hr

2 Tihana Šipek, socijalna radnica, E-mail: Tihana.Sipek@socskrb.hr

i kao obrana osobe koja se ne mora baviti i suočavati s kompleksnim neugodnim emocijama koje su dio procesa svakog razvoda braka. U nemogućnosti da prihvate, obrade i toleriraju neugodnost emocija koje nosi razvod, ti parovi se često koriste obrambenim mehanizmima splittinga i projekcije. Korištenje tih mehanizama vodi do dinamike koju karakterizira krug uznemiravanja, osvete i propalih pokušaja reparacije odnosa koji vode do daljnjeg splittinga, projekcije i onog što u praksi često vidimo kao visokokonfliktni razvod. Parovi ostaju povezani i zaključani u uzajamnim obrascima konfliktnih interakcija, u svojevrsnom tangu ljubavi i mržnje, na način koji ograničava njihov kapacitet da se odvoje, i na emocionalnoj i svakodnevnoj praktičnoj razini. Nakon prezentacije dva primjera iz prakse koji na različit način opisuju predočene psihodinamske termine i međuodnos partnera, prikazat ćemo praktične implikacije koje su moguće u neposrednom radu s bivšim partnerima.

UVOD

Razvod braka i visokokonfliktni razvod

Razvodi braka, prema gledištu istraživača i stručnjaka koji rade u praksi, pogađaju društvo više no ikad. Ranije se institucija braka doživljavala značajno stabilnijom, no posljednjih desetljeća razvod postaje masovna pojava, što je osobito naglašeno u razvijenijim zemljama i urbaniziranim sredinama. Shodno tome, prisutan je kontinuirani porast stope razvoda (Vulić, 2020.). Ti trendovi objašnjavaju se kao posljedica brojnih socijalnih promjena koje su vidljive u novijoj povijesti (emancipacije žena, većeg individualizma u društvu, sekularizacije društva...). Prema izvještaju Hrvatskog zavoda za statistiku (2018.), u Hrvatskoj se razvodi gotovo svaki treći sklopljeni brak (Majstorić, 2019.; Roje Đapić, Buljan Flander i Galić, 2020.). U SAD-u su stope razvoda još više i prema podacima iz literature, otprilike polovica brakova završi razvodom (Reynolds, 2020.).

Razvod braka definira se kao krajnji oblik bračne nestabilnosti, tj. dugotrajni proces prisutan u odnosu supružnika koji karakteriziraju teškoće u rješavanju problema, popraćen nizom ambivalentnih emocija (Čudina-Obradović i Obradović, 2006.). U pitanju je nepredvidiv proces, koji počinje prije razdvajanja supružnika, a može trajati godinama, čak i nakon fizičkog razdvajanja. Razvod braka svrstava se među najstresnije događaje koje pojedinac može doživjeti (Hobson, Kamen, Szostek i sur., 1998.). To razdoblje popraćeno je i brojnim praktičnim pitanjima i odlukama poput promjene mjesta stanovanja, mogućim ekonomskim i financijskim nestabilnostima, a prisutne su i intenzivne neugodne i/ili ambivalentne emocije poput tuge, ljutnje, bijesa, povrijeđenosti, osjećaja odbačenosti, neuspjeha, ali i nade i olakšanja zbog okončanja odnosa.

Prepoznavši razinu konflikta između supružnika kao bitnu odrednicu razvoda, suvremene teorije klasificirale su razvode ovisno o razini konflikta, odnosno kvaliteti komunikacije i suradnje, kako bi stručnjacima olakšali savjetovanje tih parova i primjerene oblike intervencija. Tako su Johnston i Campbell (1999.) opisali sljedeće kategorije parova u razvodu: prijateljski razvod, razvod kao sklapanje posla i visokokonfliktni razvod. Slično tome, Ahrons i Rodgers (1987., prema Cohen i Levite, 2012.) su temeljem kvalitativnih intervjua s 98 bivših supružnika klasificirali pet oblika odnosa u razvodu: »savršeni kompići«, kooperativni kolege, razriješene dijade, ljutiti suradnici i vatreni neprijatelji.

Neovisno o načinu na koji se nose s razvodom, početni proces separacije zahtijeva značajnu prilagodbu oba partnera, tijekom koje bivši partneri pokušavaju restrukturirati svoj život i ponovno ostvariti drugačiju, zdraviju obiteljsku dinamiku, lišenu konflikata u braku. Nakon tog razdoblja, koje obično traje šest mjeseci do godinu dana, većina supružnika (75-80%) uspostavi više ili manje prijašnju razinu životnog i emocionalnog funkcioniranja (Levite i Cohen, 2012.).

Međutim, kod dijela supružnika ta separacija protječe otežano, a njihov odnos karakterizira produljeni, intenzivni konflikt. Pritom su poznatiji podaci vezani uz supružnike sa zajedničkom djecom, koji ukazuju da približno trećina razdvojenih roditelja ima konfliktan odnos (Johnston i Campbell, 1999., prema Roje Đapić, Buljan Flander i Galić, 2020.). U literaturi se kroz termin visokokonfliktnog razvoda opisuju oni parovi čiji brakorazvodni postupci traju najmanje 2 do 3 godine, a praćeni su intenzivnim neugodnim emocionalnim reakcijama (hostilnosti, nepovjerenja, čak i mržnje), teškoćama u dogovoru i suradnji vezano uz zajedničku roditeljsku skrb, većim brojem sudskih postupaka te uključenošću institucija poput policije i nadležnih centara za socijalnu skrb (Levite i Cohen, 2012.).

Praktičarima se prirodno nameće pitanje kako određeni parovi uspijevaju razriješiti odnos bez većih konflikata, dok dio partnera ostaje u konfliktnom odnosu godinama nakon razvoda.

Dosadašnja istraživanja su se malo bavila potencijalnim uzrocima prolongiranog roditeljskog konflikta, a podaci iz literature većinom su bazirani na sociološkoj literaturi ili kliničkim podacima koji se dobivaju tijekom intervencijskih programa osmišljenih unutar sudskog sustava. Bonach je u istraživanju kvalitete roditeljske skrbi po razvodu našao da zadovoljstvo s postignutim financijskim dogovorom vodi manje konfliktom zajedničkom roditeljstvu, a slično tome i Hutson je dobio negativnu korelaciju između dogovorenog iznosa uzdržavanja za maloljetnu djecu i razine konflikata roditelja, i to kod obitelji s nižim prihodima (prema Hald i sur., 2020.).

Osim pragmatičnih faktora koje značajno oblikuju život partnera nakon separacije, čini se da su i određene osobine ličnosti kod partnera angažiranih u razvodu, bitan faktor koji određuje način na koji će se partneri nositi s razvodom. Osobine ličnosti partnera, dakako, oblikuju interpersonalne odnose, i to u svim fazama odnosa. U početnoj fazi isto je vidljivo kroz samo uspostavljanje odnosa s drugima (npr.

karakteristikama prema kojima osoba bira partnera) te kroz način uspostave odnosa i kvalitativnu dimenziju tih interpersonalnih odnosa (tj. preferiranoj razini intenziteta i bliskosti unutar odnosa). Nadalje, osobine ličnosti oblikuju individualne reakcije na ponašanje partnera te naposljetku i sam ishod odnosa, budući da interakcija koja nastaje u odnosu pridonosi ili narušava samu kvalitetu odnosa te obično nosi i određenu razinu frustracije u odnosu koji može nadilaziti razinu koju je osoba spremna tolerirati (Roberts i sur., 2007., prema Ernečić i Patričević, 2017.). U istraživanjima je osobina neuroticizma prepoznata kao najdosljedniji i najizraženiji prediktor ishoda odnosa i kvalitete odnosa nakon razvoda. Neuroticizam, odnosno emocionalna nestabilnost, je dimenzija ličnosti koju karakteriziraju veća zastupljenost negativnog afekta, veća osjetljivost na negativne događaje te doživljavanje manjeg broja pozitivnih socijalnih interakcija (Hampson, 2012.; Schaffhuser i sur., 2014., prema Galić, 2019.). Stoga ne čudi da je neuroticizam negativno povezan sa zadovoljstvom kod parova koji su u vezi ili u braku, kao i nesigurnim stilom privrženosti, što dovodi do manje stabilnosti odnosa i veće tendencije prekidanju odnosa kod osoba koje imaju naglašenu crtu neuroticizma.

Nadalje, i viša razina emocionalnih smetnji kod partnera te izražena odstupanja na planu ličnosti pokazale su se prediktivnima za održavanje visokog intenziteta roditeljskog konflikta (prema Roje Đapić, Buljan Flander, 2019.). Razmatrajući te podatke iz nad perspektive, možemo se složiti s tezom Johstona i Campbella (1999.), prema kojoj osjećaji i povrede koje proizlaze iz prekida odnosa (osjećaj gubitka, odbacivanja, neuspjeha), u interakciji s ranjivom osobnosti partnera dovode do prolongiranog i teže rješivog konflikta između bivših partnera. Autori su srž problema pripisali narcističnoj ranjivosti pojedinaca, a što je dodatno naglašeno kod pojedinaca s narcističnim crtama i karakteristikama ili narcističnim poremećajem osobnosti. Narcistična ranjivost može se definirati kao sklonost pojedinca da na povrede reagiraju značajnim urušavanjem samopoštovanja. Narcistično ranjivi pojedinci skloni su velikim oscilacijama u samopoštovanju te variraju od osjećaja potpune bezvrijednosti do osjećaja grandioznosti i prenapuhane vlastite vrijednosti. Riječ je o pojedincima koji nerijetko imaju visoke, perfekcionistačke, ponekad i nedostižne ciljeve koje pokušavaju dostići. Može se reći da postoji određeni rascjep selfa, odnosno razlika između idealnog doživljaja selfa i realnog doživljaja. Ukoliko je taj rascjep jako izražen, tj. postoji nesrazmjer između onog što osoba želi biti i onog što jest/kako se doživljava, javljaju se intenzivni (prikriveni) osjećaji srama i poniženja.

Kohut (prema Ernečić i Patričević, 2017.) je smatrao da su ti osjećaji odraz smanjenog osjećaja osobne vrijednosti te da su grandioznost i potreba za dokazivanjem obrane od bolnih osjećaja u pozadini. Narcistično ranjivi pojedinci ovisni su o divljenju i pažnji koju dobivaju iz odnosa, a razvod braka značajno narušava njihovo samopouzdanje, stoga oni tada imaju pojačanu potrebu djelovanja u smjeru poboljšanja samopouzdanja. Uslijed tih naglašenih potreba za odobravanjem i divljenjem te pomanjkanjem partnera kao primarnog izvora gratifikacije tih potreba, narcistično

ranjivi pojedinci se tada obično okreću djeci, drugim osobama ili institucijama kako bi zadovoljili svoje potrebe, potvrdili projekciju krivnje, odnosno smanjili unutarnji distress.

Narcistično ranjivi pojedinci osjetljiviji su na stresove koje razvod nosi, skloniji su većim razmjerima osobne dezintegracije uslijed intenzivnih osjećaja srama i gubitka. Razvod otvara traume i evocira osjećaje vezane uz ranije gubitke bliskih odnosa, a dodatno ga otežavaju i teškoće koje proizlaze iz razdvajanja vlastitog identiteta od identiteta koji je oblikovan u odnosu. U tim fazama, kod manje integriranih pojedinaca može doći do distorzija realnosti. Distorzije su relativno česte i uobičajene, no ukoliko se dugo zadržavaju te perzistiraju i nakon dobivanja novih, objektivnih informacija, postaju problematične i potencijalni indikator patoloških procesa u ličnosti pojedinca.

Obrambeni stav je još jedna od osobina koje se javljaju kod pojedinaca involviranih u visokokonfliktnu razvode. Obrambeni stav otežava uvid u vlastitu odgovornost za probleme u odnosu, odgovornost za teškoće uglavnom se pripisuje partneru, projicira se na njega. Osobe sklone obrambenom stavu su tijekom konflikata češće reaktivne nego pasivne, a na emocionalne sadržaje reagiraju burnije i impulzivnije. Ukoliko dožive kritiku i neuspjeh, skloni su osjećati intenzivan sram ili bijes. U pozadini tih osjećaja su rani osjećaji praznine i tuge, koje obično razrješavaju projekcijom i protunapadom. Te reakcije, kao i nemogućnost sagledavanja vlastite odgovornosti za odnos i partnerove perspektive, otežavaju reparaciju odnosa.

Gaulier i suradnici (2007., prema Ernečić i Patričević, 2017.) ističu i osobine rigidnosti i potrebe za kontrolom kao karakteristike koje vode do visokokonfliktnog razvoda i prolongiranog konflikta. Rigidnost kao osobina jednog od partnera otežava ili u potpunosti onemogućava postizanje kompromisa. Rigidne osobe su nesklone dogovoru, a sklone prigovorima oko zajedničkih aspekata roditeljske skrbi, dok njihova kontinuirana potreba za kontrolom može dovesti do otpora kod druge strane.

U uvodnom dijelu ukratko je opisan fenomen razvoda, definiran je koncept visokokonfliktnog razvoda te su opisane neke odrednice visokokonfliktnog razvoda, koje se ponajprije tiču osobina ličnosti supružnika u razvodu.

U nastavku ovog rada usmjerili bismo se na jednu od teorija kroz čiju prizmu se mogu promatrati bliski odnosi, teoriju objektnih odnosa. Riječ je o teoriji čija začetnica je Melanie Klein, a koja širi razumijevanje psihoanalitičke teorije, usmjerenjem na rane objektno odnose. Nakon početnog uvoda i osnovnih postulata teorije, opisat ćemo dinamiku i partnerski međudnos koji se može primijetiti kod supružnika koji otežano prolaze kroz separaciju i čiji odnos po razvodu braka poprima obilježja visokokonfliktnog odnosa. Nakon toga ćemo prikazati dva slučaja iz prakse, analizirati ih kroz spomenute teorijske koncepte i predložiti praktične implikacije za stručnjake koji neposredno rade s obiteljima.

TEORIJA OBJEKTNIH ODNOSA MELANIE KLEIN

Teorija objektnih odnosa polazi od teze da se pojedinci u ostvarivanju bliskih odnosa rukovode ranim, odnosno objektnim relacijama, tj. odnosom s majkom, ocem ili primarnim skrbnikom. Ti rani odnosi oblikuju pojedinačna očekivanja od drugih ljudi, a u odrasloj dobi navigiraju odabir partnera po principu sličnih ili komplementarnih emocionalnih potreba. Taj proces se, barem djelomično, odvija na nesvjesnoj razini. Pronalaskom odgovarajućeg partnera se također, na više ili manje svjesnoj razini, stvara i tajno obećanje da će se popraviti i nadomjestiti ono što je nedostajalo u ranim odnosima (Cohen i Levite, 2012.).

U fazi zaljubljenosti i idealizacije, partneri imaju osjećaj da je druga osoba ostvarenje i personifikacija njihovih želja i očekivanja. Međutim, u idućoj fazi veze koja dolazi nakon idealizacije, neminovno je kršenje tih (tajnih, neizrečenih, pa i nesvjesnih) obećanja i očekivanja. Isto stvara i izaziva ambivalentne osjećaje u odnosu na partnera i dolazi do izvjesnog razočarenja. Partneri mogu početi osjećati da druga osoba ne ispunjava njihove potrebe i očekivanja, da ih ne razumije, ne osjećaju se potpuno kraj njih. Kako će se partneri nositi s tim frustrirajućim osjećajima, osim o razini same frustracije, ovisi i o stupnju zrelosti objektnih odnosa koje ostvaruju (Erceg, 2020.; Cohen i Levite, 2012.).

Melanie Klein izgradila je teoriju objektnih odnosa promatrajući primitivne obrambene mehanizme koje dojenčad koristi u prevladavanju unutarnjih konflikata. U svojoj teoriji opisuje kako dojenčad prelazi s paranoidno-shizoidne pozicije na depresivnu poziciju, odnosno kako se pomiče na kontinuumu primitivniji-zreliji objektni odnosi. Poziciju ovdje treba shvatiti kao stanje ego-organizacije koje nosi sa sobom svoje anksioznosti, obrambene mehanizme i odnose s objektima, a ne kao razvojnu fazu (Göka, Yüksel i Göral, 2006.). Smatrala je da se ljudi pomiču s jedne na drugu poziciju kroz život. Pojavu psihopatologije vezala je uz one koji su skloniji ostvarivanju primitivnijih odnosa, tj. osobe koje se nalaze u paranoidno-shizoidnoj poziciji. Tu poziciju karakterizira doživljaj drugih kao parcijalnih objekata, nemogućnost prepoznavanja i povlačenja projekcija, a postoji i tendencija *splittingu* (prijev. rascjep) u stanjima stresa. Kad se kao obrana kod pojedinca pojavi *splitting*, tada on uslijed teškoća u integraciji dobrih i loših aspekata, ne može prepoznati da je osoba koju vole i trebaju, povremeno i osoba koju mrze i žele uništiti. Doživljaj partnera je crno-bijeli, dakle, javlja se *splitting* u odnosu na vanjski objekt. Pojedinci koji se nalaze u shizoidno-depresivnoj poziciji imaju teškoća u toleranciji anksioznosti i neugodnih osjećaja, i na spoznaju o povredi i »kršenju« obećanja, odgovaraju napadima i željom da okončaju odnos (Erceg, 2020.; Levite i Cohen, 2012.).

S druge strane, depresivna pozicija omogućava sagledavanje drugih kao cjelovitih i odvojenih osoba. Osobe koje se nalaze bliže depresivnoj poziciji u mogućnosti su ostvariti emocionalnu bliskost, ali i zadržati osobnu autonomiju u odnosu. Također, depresivna pozicija poboljšava kapacitet pojedinca za nošenje i toleriranje

ambivalentnih osjećaja koji se javljaju u odnosu s supružnikom. Tako su ti pojedinci spremniji priznati i prepoznati svoja razočaranja i povući svoje uzajamne projekcije i očekivanja. Ujedno pokazuju i veće kapacitete u mobiliziranju snaga za oporavak, skloniji su uspješno razriješiti konflikt i fleksibilniji su u ideji da odnos reorganiziraju na drugačiji način. Sve te karakteristike utječu na daljnji tijek i ishod samog partnerskog odnosa (Levite i Cohen, 2012.).

Moglo bi se reći da je za održavanje braka, zrelog odnosa, potreban kontinuiran, svjesni napor svakog od partnera da realnije sagleda partnera, ali i kapacitet da se odreknu svojih očekivanja i »oprost« partneru, ukoliko nisu u skladu s početnim projekcijama. U ovom dijelu pojedinac prolazi kroz proces tugovanja budući da doživljava gubitak ideje o postizanju savršenstva. Tugovanje omogućuje separaciju između pojedinca i objekta, između internalne i eksternalne stvarnosti, i omogućava prepoznavanje i povlačenje projekcija, što rezultira time da se i oba partnera i objekti doživljavaju kao cjeloviti i odvojeni entiteti (Levite i Cohen, 2012.).

S druge strane, u paranoidno-shizoidnoj poziciji, pojedinci se s neugodnim emocijama i situacijama nose na način da češće pribjegavaju primitivnijim obrambenim mehanizmima, osobito *splittingu* i projekciji, što povećava razinu nerazumijevanja i konflikta te naposljetku povremeno dovodi do raskida veze partnera koji to više ne želi tolerirati ili pak oni sami prekidaju odnos. Kod osoba s nezreljim, primitivnijim ranim objektnim odnosima, uslijed manje modulacije i izbalansiranosti osobne autonomije i interpersonalne bliskosti, postoji i sklonost biranja partnera po principu projektivnih identifikacija. U odnosima zasnovanim na projektivnoj identifikaciji, granice osobnog selfa su nejasne i nekohezivne. Projektivna identifikacija često se može vidjeti kod partnera koji bračni odnos doživljavaju nezadovoljavajućim, no i dalje ostaju u takvim odnosima, navikli na ustaljene obrasce, i na nesvjesnoj razini prihvaćajući projekcije. Npr. partner projicira svoju pasivnost i slabost koje ne želi za sebe na svoju ženu i može nastaviti s agresivnim i kompetitivnim aspektom selfa. Ovo, pak, može biti odgovarajuća pozicija za ženu koja si može osigurati sliku pasivne, ovisne osobe u potrebi za zaštitom, projicirajući svoja agresivna i kompetitivna obilježja na muža.

Ovdje je također primjetna tendencija uspostavljanja odnosa koji se temelje na idealizaciji, odnosa u kojima je manja razina psihološke autonomije te u kojima postoji isprepletenost partnera i simbiotski odnos.

Kohut i self-objektni odnosi

Sa psihodinamičkog stajališta, može se reći da se u bliskim, partnerskim odnosima odvija dinamična međuigra između ostvarenja emocionalne bliskosti (self-objektnih potreba) i potrebe za zadržavanjem autonomije (kohezivni self). Pojedinci se razlikuju u intenzitetu tih potreba i očekivanjima koje imaju od odnosa.

Kohut je smatrao da pojedinci s manje kohezivnim selfom imaju ekscesivnija očekivanja od partnera u dijelu zadovoljenja self-objektnih odnosa. Smatrao je da se kohezivni self razvija u djetinjstvu, kroz empatičan odgovor skrbnika na narcističke potrebe djeteta. Potrebna je afektivna usklađenost djeteta i roditelja pa tako spontan roditeljski odgovor oduševljenja na dijete postane krucijalan za djetetov razvoj, budući da zrcali djetetu osjećaj samovrijednosti i prihvaćanja, oformljuje unutarnje samopoštovanje i osjećaj vrijednosti. Potrebne su i povremene, optimalne frustracije koje potiču dijete da se postupno počinje oslanjati na sebe. Dakle, pravilan razvoj se odvija kroz dva kolosijeka; zadovoljenje self-potreba koje dijete ne može zadovoljiti samo, uz manje i povremene neuspjehe kako bi se razbio simbiotski odnos i kako bi dijete razvilo unutarnju strukturu i samoregulaciju (Baker i Baker, 1987.).

Iako se ti neuspjesi zrcaljenja često nastavljaju i u sadašnjosti, oni krucijalni neuspjesi zrcaljenja su se dogodili u djetinjstvu. Takav nekohezivan, nesiguran i nedostatan osjećaj selfa je onda osjetljiv na pojačani osjećaj srama. Stoga je svaki odgovor koji odražava kritiku ili odbijanje, netolerabilan i ozbiljno uzdrnava pojedinčevu samopoštovanje.

Osoba sa zdravim, kohezivnim selfom tada, u odrasloj dobi, može internalno i autonomno regulirati samopoštovanje, utješiti i umiriti se, a vanjske nepovoljne okolnosti ju manje uzdrmaj. Unutarnje strukture su dovoljno razvijene i postojat će konzistentnost i jasnoća obrazaca doživljavanja i ponašanja, čak i u situacijama stresa. Također, doživljaj drugih osoba, u pojedinčevoj okolini je, uslijed tih učinkovitih unutarnjih struktura, drugačiji i druge osobe nisu neophodne za obavljanje (psiholoških) funkcija koje osoba ne može sama. I tada je moguć doživljaj drugih kao self-objekata, no na zreliji i manje ekstenzivan način (Baker i Baker, 1987.).

S druge strane, ukoliko dijete u kritičnom razdoblju ne dobije empatijski odgovor na svoje potrebe, neće razviti sposobnost regulacije samopoštovanja i kao odrasla osoba može imati kolebanja između iracionalnog precjenjivanja selfa i osjećaja inferiornosti. Nadalje, pojedinac će se tada više oslanjati na druge kako bi regulirao samopoštovanje i pridao si osjećaj vrijednosti, u osnovi tražeći empatični odgovor koji nije dobio tijekom razvoja, odnosno tražeći gratifikaciju nezadovoljenih self-objektnih potreba iz djetinjstva (McLean, 2007.). Kako nisu razvijene intrapsihičke strukture koje bi obavljale te funkcije, ti pojedinci se tada oslanjaju na druge i ekstenzivnije koriste druge za zadovoljenje self-objektnih potreba. Self-objektni odnosi u tim okolnostima ostaju arhaični i općenito interferiraju s interpersonalnim funkcioniranjem, npr. suprugovi arhaični zahtjevi na suprugu za konstantnom, sebičnom pažnjom često narušavaju njihovu vezu, ometajući i objektu ljubav i razvoj zrelih self-objektnih odnosa (normalan suport) (Banai, Mikulincer i Shaver, 2005.). U tim okolnostima, razvod je situacija koja može prelaziti kapacitete osobe da tolerira neizvjesnost i frustraciju i može doći do većeg ili manjeg stupnja dezintegracije selfa.

Dinamika odnosa visokokonfliktnih parova kroz teoriju objektnih odnosa

Supružnik koji prekida odnos nada se da će time okončati konflikte ili barem promijeniti način rješavanja konflikta, međutim to se, zbog ustaljenih obrazaca u interakcija, ne događa uvijek. Učinkovita separacija zahtijeva sposobnost da se dožive i toleriraju razne neugodne i/ili ambivalentne emocije. Potrebno je otpustiti očekivanja i projekcije inicijalno investirane u partnera i tolerirati emocije koje proizlaze iz razočarenja, odnosno gubitka nade da će se kroz brak popraviti rani internalni objektno-odnosni konflikti. Partneri koji se angažiraju u visokokonfliktnim razvodima obično nisu u mogućnosti kontejnirati i tolerirati taj emocionalni proces te uglavnom i nakon proteka vremena funkcioniraju na paranoidno-shizoidnoj poziciji. U toj poziciji, objekt i self podvrgnuti su podjelama, kroz što se idealizirani aspekti selfa i objekta drže odvojenima od opasnih i oštećenih dijelova selfa i objekta. Taj *splitting* odnosi se na opasne dijelove selfa i na vanjske objekte.

Pritom se objekti koji se doživljavaju kao oštećeni ili opasni doživljavaju s pojačanim užasom i strahom. Iako se ovi procesi odvijaju na fantazmatskoj razini, ideja da se ego troši kroz *splitting* i projekciju ukazuje na postojanje stvarnih posljedica na strukturu i sadržaj unutarnjeg svijeta. Proces sprečava pojavu doživljaja objekta kao odvojenog entiteta, što onemogućuje prepoznavanje, razumijevanje i povezivanje s partnerovim osobitostima, teškoćama, očekivanjima (Levite i Cohen, 2012.).

Ako su partneri vezani, npr. zajedničkom skrbi o djetetu, postizanje psihološke autonomije je gotovo nemoguće, ukoliko i drugi partner ne dijeli istu psihološku potrebu. Dio partnera, u nemogućnosti da toleriraju čitav splet negativnih emocija, bol uslijed razdvajanja, usmjeravaju na zajedničku roditeljsku skrb i pokušaje da zaštite dijete i poprave nedostatke koje uočavaju kod partnera. Konflikt zapravo postaje supstitut i obrana koja osobu štiti od bavljenja neugodnim emocijama koje su sastavni dio procesa razvoda. Ta bol i ponašanja koja proizlaze iz te boli, partnere zaključaju u uzajamnim obrascima interakcija, a osvetničko ponašanje postaje protuotrov za bolne osjećaje odbačenosti i bespomoćnosti. Konflikt postaje nova dinamika njihovog odnosa, i lako objašnjiv, izracionaliziran poligon za nastavak odnosa. Ovo je u literaturi objektnih odnosa poznato kao »hostilna ovisnost«, »projektivni tjesnac« i »ljubavna mržnja« (Levite i Cohen, 2012.). Ujedno ta dinamika ograničava kapacitet partnera da razriješe odnos i postanu odvojene osobe.

U tom procesu, partneri obično masovno koriste obrambene mehanizme *splittinga* i projekcije. U *splittingu* se osoba ne može sjetiti ničeg pozitivnog i dobrog o partneru, a odnos i osoba se doživljavaju kao loši. *Splitting* obično slijedi i projekcija; nesvjesni obrambeni mehanizam u kojem se vlastiti neprihvatljivi osjećaji i misli odbacuju i pripisuju drugoj osobi. Prema Klein, kroz projekciju dolazi do eksternalizacije unutarnjeg konflikta, no da bi se projekcija održala, mora u dijelu rezonirati

s internalnim svijetom primatelja (Levite i Cohen, 2012.). Proces postaje patološki ako su partneri nespremni osloboditi jedan drugog i zaglave u tom međuodnosu. Negativne projekcije dodatno rasplamsava razdvojenost i nemogućnost interakcije s partnerom. Tada se partner pretvara u ugrožavajućeg i osvetničkog objekta. Nerijetko je da se bivši partneri osjećaju međusobno proganjeno, a ponekad se rasplamsavaju scenariji, koji prelaze okvire realnosti, u paranoidnost.

U ovoj fazi se u dinamici visokokonfliktnog para mogu primijetiti dva procesa, tj. doživljaja kod partnera, koji se obično izmjenjuju: potreba za reparacijom narušenog odnosa i strah od osvete. Osveta je aktivirana neugodnim osjećajima bijesa, mržnje i destrukcije i također je generirana teškim nošenjem s tim emocijama. Partner se tada pokušava dovesti do točke predaje, ne bi li pristao na određene uvjete, što je zapravo pokušaj kontrole objekta (u nemogućnosti kontrole samog sebe). Tada se pojedinac, prema Winnicottu, trudi uništiti drugu osobu ne bi li testirao njenu sposobnost preživljavanja. Ukoliko se drugi partner ponaša na neugrožavajući, ne-responzivan način, veća je vjerojatnost da se doživi kao objekt koji postoji izvan onipotentne kontrole selfa i povećava se vjerojatnost da objekt bude doživljen kao odvojena individua (Cohen i Levite, 2012.).

Kad je partner uništen ili kad pokazuje namjeru da se osveti, tj. odgovara na projekcije, pojedinac ima doživljaj persekutorne prijetnje. Naime, njegova vlastita agresija postaje izvor anksioznosti koju je potrebno razriješiti i stoga se kroz projekciju raspršuje u prijeteci objekt. Unutarnja praznina popunjava se sa zastrašujućim i ugrožavajućim objektom i ponovno se pokušava uspostaviti kontrola nad njim zbog straha od osvete. Ujedno se oslabljuju granice selfa i slabi osjećaj psihološke autonomije. U visokokonfliktnim razvodima, ti pokušaji osvećivanja podrazumijevaju pretjerana tumačenja realnosti, agresivno ponašanje, pritisak da se partner promijeni, uključivanje djece u roditeljski odnos/konflikt, i posvemašno uključivanje nadležnih institucija u roditeljski odnos. Partneri povremeno distorzirano doživljavaju roditeljske kompetencije bivšeg partnera, ukazujući i akcentirajući potencijalne opasnosti i rizike na strani bivšeg partnera, pri čemu nerijetko zadiru u djetetovo pravo te pravo drugog roditelja na nesputan razvoj odnosa s djetetom.

U dinamici nekih visokokonfliktnih parova, ponekad su faze osvećivanja isprekidane s fazama potrebe za reparacijom. Reparacija je aktivirana potrebom da se osjeti ljubav jača od mržnje. Javlja se kao posljedica osjećaja krivnje i odgovornosti za gubitke. Reparacija je, prema Klein, fantazija izazvana agresijom. Naime, osoba osjeća agresiju koja je izazvana osjećajem ovisnosti o partneru (i/ili njihovim gubitkom), nakon čega slijedi osjećaj krivnje i poriv za reparacijom (Levite i Cohen, 2012.). U toj fazi se kroz popravljavanje vanjskog svijeta, želi popraviti unutarnji svijet. Reparacija se, prema Klein, može javiti u zrelijem obliku, kada je temeljena na ljubavi i poštovanju objekata, ili pak u nezrelijem obliku, kada služi kao obrana od anksioznosti. U tom slučaju se druga osoba ne prepoznaje kao zaseban (i cjelovit) objekt, već se kroz pokušaj reparacije umiruje vlastita anksioznost (Levite i Cohen, 2012.).

Kad partneri ne uspiju u pokušaju reparacije, doživljavaju bijes koji je jači od reparativne ljubavi. Proces reparacije propada, a objekti koji su bili obnovljeni, postaju mučitelji. Osoba to doživi kao dokaz da nema mogućnost za oporavkom odnosa/objekta. Unutarnji i vanjski svijet bude prožet anksioznosti i ego ponovno pribjegava primitivnim obranama. Pojedinaac se opet brani od osjećaja tuge i bespomoćnosti kroz prijezir i omalovažavanje partnera. Također, osoba projicira vlastite destruktivne dijelove selfa na partnera, što kod druge strane, ukoliko u njenom internalnom svijetu postoji nešto što rezonira s projekcijom, potiče odigravanje projicirane osvetničke uloge. Kroz prezir se partneri sve više međusobno oštećuju i stvara se opasan krug, u kojem se mogu javiti i teškoće u testiranju realnosti, unutarnje i vanjske.

Osim unutarnjim i interpersonalnim procesima i *splittingom*, opisana dinamika je poduprta i vanjskim sustavima. Naime, razvod neminovno uključuje i sudsku formalizaciju prekida odnosa, a ukoliko se partneri odluče sporna pitanja riješiti kroz sudski spor, postoji rizik od daljnjeg rasplamsavanja konflikta. Naime, obilježje sudske prakse je da se predmetima pristupa iz perspektive osobne odgovornosti i dihotomne procjene pravo-krivo, što je također temeljeno na principu *splittinga*. Tako se kroz sudski postupak, osim unutarnjeg *splittinga* koji je već prisutan u obliku obrambenih mehanizama, radi i vanjski *splitting*. Vanjska realnost u razvodu na taj način zrcali i unutarnji svijet svakog od partnera i njihovu dinamiku. Partneri u razvodu se, što zbog dihotomne prirode sudskog postupka, a zatim i dodatno potaknuti od strane angažiranih odvjetnika motiviranih za ostvarenje pobjede u sporu, postavljaju na suprotstavljene, neprijateljske pozicije. Generiranje dokaza o zanemarivanju, fizičkom kažnjavanju, roditeljskoj neadekvatnosti, emocionalnim nestabilnostima svakog od partnera, u tim okolnostima, postaje logično ponašanje i odgovor. Termini koji se koriste u procjeni roditeljskih kompetencija pri nadležnom centru za socijalnu skrb i kasnije kombiniranim psihijatrijsko-psihologijskim vještačenjima strateški se koriste da se uništi reputacija drugog roditelja. Time se želi ostvariti prednost u sudskom postupku vezanom uz skrb o djetetu, no ujedno se javlja strah od osвете. Ta vanjska realnost stimulira unutarnju realnost svakog od partnera, podupire primitivne obrambene mehanizme i stvara se mučan, začarani krug u koje se izmjenjuju destruktivna i obrambena ponašanja (Cohen i Levite, 2012.).

U narednom dijelu ćemo opisanu dinamiku predočiti kroz dva prikaza slučaja iz prakse, koji na različite načine oslikavaju roditeljsko funkcioniranje u visokokonfliktnom razvodu (izvan)bračnih zajednica, uz involviranost nadležnih institucija.

Prikaz slučaja – primjer 1

Maloljetni Oliver (10) rođen je u izvanbračnoj zajednici roditelja Marka i Ane kao jedino dijete. Oliver je rođen nakon uredne i kontrolirane trudnoće, zdravo je dijete, urednog psihomotornog razvoja. Roditelji su prije rođenja djeteta bili u emoci-

onalnoj vezi oko dvije godine, a izvanbračnu zajednicu prekinuli su tri godine nakon djetetova rođenja, na Aninu inicijativu. Ana je opisivala kako je Marko bio sklon prekomjernom konzumiranju alkohola, a povremeno i sredstava ovisnosti. Marka opisuje kao nepouzdanu i neorganiziranu osobu sa stihijskim navikama života i sklonosti ulascima u poslovne rizike koji su narušavali njihovu egzistenciju, ali i mogućnost planiranja budućnosti s djetetom. U takvim okolnostima, Ana je odlučila odseliti od Marka s djetetom u podstanarski stan. Marko i Ana su sklopili nagodbu u kojoj su postigli sporazum da Oliver stanuje s majkom, a da osobne odnose s ocem ostvaruje 9 dana mjesečno u kontinuitetu, s obzirom na očev inozemni poslovni angažman. Postignuta sudska nagodba je i sada važeća. U periodu nakon razdvajanja Ana je zasnova novu izvanbračnu zajednicu, a Marko je imao nekoliko kratkotrajnijih veza. Roditeljska komunikacija bila je obilježena međusobnim optuživanjem, nepostojanjem povjerenja, prebacivanjem krivnje i odgovornosti na drugog partnera te je isto rezultiralo nemogućnošću dogovora oko ostvarivanja osobnih odnosa s djetetom. Marko je počeo nadležnom centru za socijalnu skrb podnositi učestale prigovore na skrb majke o primarnim potrebama djeteta, na nemogućnost postizanja dogovora s istom, a istodobno je Ana verbalizirala o nemogućnosti usklađivanja odgojnih postupaka s bivšim partnerom, kao i manifestiranim poteškoćama na planu djetetova ponašanja prilikom dolaska od oca (otpor, kršenje dogovorenih pravila, agresivan odnos prema igračkama i djeci njezina partnera). Centar za socijalnu skrb je, nakon izvršenih procjena razvojnih rizika, roditeljima odredio mjeru obiteljsko-pravne zaštite, stručne pomoći i potpore u ostvarivanju roditeljske skrbi. Mjera se provodila u trajanju od dvije godine. U tom periodu nisu evidentirana zanemarujuća ni zlostavljajuća ponašanja majke na koje je otac ranije višekratno ukazivao. Marko je u tom periodu kontinuirano podnosio prigovore na skrb majke različitim institucijama (policijskoj upravi, pravobraniteljici za djecu, pravobraniteljici za ravnopravnost spolova, Uredu predsjednika, saborskim odborima itd.), kao i na rad stručnih radnika centra resornom ministarstvu i nadležnim komorama. Navedene prijave otac je argumentirao tvrdnjama da je Oliver izložen nasilničkom ponašanju i neprimjerenom fizičkom kažnjavanju od strane majke i njezina partnera, kao i da majka ne brine o zdravstvenim potrebama djeteta. Oliver je volio odlaziti kod oca te je majka u većini situacija iskazivala spremnost na dogovor s ocem djeteta, ne opstruirajući stvaranje pozitivnog odnosa djeteta i oca. Otac je postepeno sve više kod djeteta izazivao osjećaj identifikacije sa sobom koja se očitovala kroz zajedničke interese, inzistiranje na polaženju slobodnih aktivnosti djeteta koje otac smatra dobrima za njega, pa sve do izbora odjeće, obuće, frizure na način da je dijete poticao na izbore identične svojim. Centar je prijavio oca za sumnju u emocionalno zlostavljanje djeteta, tj. sumnju u otuđenje maloljetnog djeteta od majke, a koji postupak još nije okončan. Marko tijekom čitavog perioda nije posustao s podnošenjem prijava protiv Ane, a isto je naročito bilo izraženo u periodima aktiviranja sudskih postupaka sa sadržajem s kojim je otac upoznavao dijete. Istovremeno se u toku provođenja

mjere obiteljsko-pravne zaštite, izmijenilo sedam voditelja budući da niti jedan od voditelja nije mogao izdržati silne pritiske oca, svakodnevne pozive, i po desetak dnevno u kojima bi otac zahtijevao hitnu intervenciju. Stoga više nije bilo dostupnih stručnjaka koji bi radili s obitelji. Po povratku od oca, Oliver je počeo manifestirati sve intenzivnije znakove konflikta lojalnosti te je bio uključen u obradu u Polikliniku za zaštitu djece i mladih Grada Zagreba. Roditelji su višekratno upućivani na roditeljsko savjetovanje u Obiteljski centar, ali oboje su bili neskloni takvom obliku stručne pomoći nalazeći argumente u činjenici očeve odsutnosti zbog posla. Kako je pritisak roditeljskog konflikta na dijete bivao sve veći, majka je pokrenula postupak radi izmjene postojeće sudske nagodbe te je zbog percipiranog negativnog utjecaja oca na djetetov psihofizički razvoj predložila da se osobni odnosi djeteta i oca odvijaju pod nadzorom stručne osobe. U navedenom je postupku provedeno psihijatrijsko-psihologijsko vještačenje oba roditelja i djeteta. Obradom vještaka zaključeno je kako se kod Marka klinički postavlja relevantna indicija za korištenje sredstava ovisnosti, uz značajnu tendenciju narcističkom poremećaju ličnosti. Kod oca je primjetna manifomna ubrzanost, nestrukturirano iznošenje sadržaja, s paranoidnim tendencijama, uz posvemašnju devalorizaciju osoba koje imaju drugačije viđenje. Naglašena je egocentrična usmjerenost, manjak kritičnosti prema sebi, ekspanzivan ego te manipulativnost. Kod Ane nisu pronađeni elementi koji bi ukazivali na postojanje ili tendenciju bilo kojem poremećaju iz psihijatrijskog klasifikacijskog sustava. Olivera vještaci procjenjuju dječakom iznadprosječne intelektualne efikasnosti, na emocionalnom planu izraženog subjektivnog osjećaja patnje, uz znakove otuđenja od majke aktivnošću oca. Kod djeteta se kao bitni znakovi mogu izdvojiti idealizacija oca, devalorizacija majke, opozicionalnost prema majci i afektivno udaljavanje od majke. Temeljem takvih nalaza, vještaci su zaključili kako je u interesu Olivera da nastavi stanovati s majkom uz odvijanje osobnih odnosa s ocem dvaput mjesečno u trajanju od 3 sata pod nadzorom stručne osobe, a ujedno preporučuju uključivanje roditelja u roditeljsko savjetovanje i obavezno upućivanje oca na redovito testiranje od sredstava ovisnosti u trajanju od dvije godine.

Prikaz slučaja – primjer 2

Maloljetni Tin (6) rođen je u bračnoj zajednici roditelja Ivane i Gorana kao njihovo prvo i jedino dijete. Roditelji su prethodno bili dvije godine u emocionalnoj vezi koja je započela poznanstvom putem zajedničkih prijatelja. Goran je u tom periodu bio u dugogodišnjoj vezi koju je prekinuo nakon ulaska u vezu s Ivanom. Ivana i Goran potječu iz cjelovitih obitelji, koje su nastavile s vrlo intenzivnim uplivom i intervencijama u njihovu izvanbračnu zajednicu i skrb o djetetu. Trudnoća s Tinom je bila planirana, uredna te je djetetov psihomotorni razvoj bio uredan. Roditelji su s maloljetnim Tinom stanovali u vlastitom stanu, otac je radio na dobro honorir-

ranom poslu, a majka je koristila porodiljni dopust za dijete. Ivana opisuje kako je u tom periodu njezin angažman u skrbi za dijete bio daleko veći od Goranova, koji je bio usmjeren na vlastite potrebe i hobije kojima se bavio. Goran smatra kako je zbog financijskog zbrinjavanja obitelji takva podjela uloga bila očekivana te da se ovisno o tome kako su mu radne obveze omogućavale ravnopravno uključivao u skrb o djetetu. Uzroke poremećaja u partnerskim odnosima Ivana i Goran različito percipiraju. Ivana navodi kako je Goran svojom odsutnošću, fokusiranjem na sebe i svoje potrebe te emocionalnom nedostupnošću, paralelnim ulascima u odnose s drugim ženama te jasnim iskazivanjem kako se ne može ograničiti na vezu samo s njom, onemogućio nastavak njihove veze. Obrazlaže kako je njegova potreba time da ju kontrolira, ljubomora koju je iskazivao, kao i kontinuirani pokušaji da ju omalovažava i degradira, kod nje izazvala osjećaj manje vrijednosti. Opisuje da je bila izložena emocionalnom nasilju u odnosu, a u nekoliko navrata je došlo i do fizičkih nasrtaja. Goran opisuje kako je Ivana, nakon što je uz njegovu pomoć pronašla posao, promijenila ponašanje te vrlo angažirano iznosi dokaze o njezinoj nevjeri. Ivana je u dobi kada je Tin imao dvije godine podnijela zahtjev za razvod braka i pokrenula postupak obveznog savjetovanja u nadležnom centru za socijalnu skrb. Međutim, još nekoliko mjeseci je s djetetom nastavila stanovati kod supružnika te je naknadno odselila kod svojih roditelja. U tim okolnostima, Ivana je Gorana optužila za snimanje i provociranje, montažu izjava koje bi ju prikazale u lošem svjetlu. Supružnici su se razdvojili nakon situacije partnerskog nasilja. Tada je Ivana prijavila Gorana za nasilničko ponašanje, sukladno, kako je navela, napatku odvjjetnice, međutim presudom suda su oboje proglašeni krivima za nasilničko ponašanje. Roditelji su pokušavali dogovarati skrb o djetetu na način da naizmjenično, u danima u tjednu brinu o djetetu, no isto je otežano funkcioniralo. Javljale su se dnevne nesuglasice oko skrbi o djetetu što se očitivalo kroz prigovore na samu skrb (zdravstveno stanje djeteta, higijenu, djetetovu odjeću), ali i opseg druženja i način primopredaje djeteta, u koji su se nerijetko uplitali i njihovi roditelji. Konflikt između roditelja je dodatno intenziviran kroz uključivanje u formalne postupke i procese radi reguliranja statusa djeteta, kada su se roditelji u više navrata međusobno prijavili za nasilničko ponašanje u obitelji. Slijedom navedenog, određena im je i mjera stručne pomoći i potpore radi uspostave kvalitetnije međusobne komunikacije i roditeljske suradnje, praćenja prilika i roditeljskog odnosa, te usmjeravanja na emocionalne potrebe maloljetnog djeteta. Privremenom sudskom mjerom određeno je da će maloljetni Jan stanovati s majkom uz vrlo široki opseg odvijanja osobnih odnosa s ocem. Naknadno je tijekom jedne od svađa roditelja, otac prijavio majku za prijetnje smrću, navodeći da se uplašio za svoj život jer ju još nije doživio toliko emocionalno uznemirenu i nekontroliranu. Tin je s ocem ostvarivao redovne osobne odnose, ali s vremenom je dijete počelo manifestirati poteškoće prilagodbe nakon dolaska kod majke na način da je bio agresivnog ponašanja, u otporu, nazivao ju pogrdnim imenima, odbijao ponuđene aktivnosti, reagirao ambivalentno prema iskazivanju ljubavi prema majci.

Majka je izražavala zabrinutost za djetetovo ponašanje, smatrajući iste utjecajem oca. S druge strane, otac je iskazivao sumnju u istinitost njezinih navoda, s obzirom na to da je dijete kod njega navodno funkcioniralo bez ikakvih poteškoća. Očeva verbalizirana motivacija za ravnopravnim roditeljstvom očitovala se kroz inzistiranje na provođenju jednakog vremena djeteta kod jednog i drugog roditelja te jasno iskazanom željom da se ne određuje plaćanje uzdržavanja. Otac je u više navrata opisivao njihovo sasvim skladno roditeljsko funkcioniranje, no i dalje je inzistirao na opisanom roditeljskom aranžmanu, unatoč postupcima koji su generirani iz frustracija koje je ta pozicija povremeno izazivala. Uslijed percepcije da se voditeljica mjere pristrano odnosi prema njima, tj. dojmu da je na strani Ivane, Goran je tražio njeno izuzeće i promjenu voditelja mjere. Roditelji su zajedno s djetetom u tijeku sudskog postupka upućeni na psihijatrijsko-psihologijsko vještačenje roditeljskih kompetencija.

Iz nalaza i mišljenja vještaka proizlazi da je Goran društvena osoba, ali sebe doživljava kao osjetljivu osobu. Vidljiva je paranoidna sumnjičavost u vidu prenaplašene sumnjičavosti prema većini osoba koje su uključene u procese vezano uz regulaciju statusa djeteta te smatra da se nepravedno odnose prema njemu i uskraćuju njegova roditeljska prava. Zabrinut je za ishode te nastoji sve organizirati i planirati kako bi izbjegao negativne posljedice. Osjeća se usamljeno i neshvaćeno, udaljeno od drugih. Ponekad se događa da traži rizične ili uzbudljive situacije. Ivana je opisana kao izuzetno društvena osoba kojoj je jako važna socijalna prihvaćenost i potvrda važnosti u društvu. Iako nastoji biti organizirana i planirati postupke, sklona je rizičnim ponašanjima te reagira impulzivno. Prisutna je stanovita razina nezrelosti kao i pomanjkanje iskrenosti u socijalnim odnosima.

Kod oba roditelja utvrđena je tendencija manipulativnom ponašanju. Vještaci smatraju kako se u dijelu samog odnosa prema dječaku i zadovoljenju njegovih potreba ne nalazi bitnijih elemenata za davanje prednosti jednom ili drugom roditelju. Oba roditelja su visoko motivirani za skrb o djetetu, posvećeni djetetu s kojim provode vrijeme na kvalitetan način. Procjena je vještaka da je Ivana jedna od onih žena koje u sebi posjeduju i iskazuju ulogu oca, dok je kod oca primijećeno postojanje majčinske osobine brižnosti i emocionalne topline. Kod roditelja niti djeteta nisu pronađeni znakovi ili simptomi bilo kakvih psihičkih poremećaja ili naglašenih odstupanja u ličnosti. Dijete je, unatoč prolongiranom roditeljskom konfliktu, procijenjeno urednog psihomotornog i socijalnog razvoja. Stoga su vještaci predložili da se održi kontinuitet u dosadašnjem načinu rasporeda i organizacije provođenja vremena djeteta s roditeljima uz odobravanje jednog dana više (odnosno noćenja) kod oca, a što je bio i prvotni očev prijedlog (model jednakog provođenja vremena kod oba roditelja). Za roditelje su vještaci predložili i uključivanje u obiteljsko savjetovanje pri nadležnom obiteljskom centru.

Unatoč prethodnom razdoblju skladnog funkcioniranja, nakon same evaluacije njihovih roditeljskih kompetencija, te nakon dobivanja nalaza roditelji, svaki po-

naosob, nastavljaju s prijavama, nemogućnosti dogovora oko eventualnih manjih pitanja (npr. godišnjeg odmora djeteta). Steče se dojam da se njihov konflikt javlja ciklički, da je vezan uz doživljaj međusobne ugroze, a da njihovo roditeljsko funkcioniranje zasad ostaje intaktno. Tada je vidljivo da roditelji prenaplaćavaju opasnosti i rizike po dijete, pristrano interpretiraju reakcije djeteta (odbijanje povratka roditelju smatraju znakom da se dijete roditelja boji), opisuju djetetova ponašanja za koja nije moguće utvrditi da li se uopće događaju. Također, kod oba roditelja su vidljive povremene paranoidne distorzije, nakon kojih obično uslijede prijave, u kojima je primjetno da prenaplaćavaju moć i utjecaj drugog partnera. Tada su skloni optužbama za favoriziranje, a koje temelje na navodnim bliskim odnosima sa stručnjacima (Goran je smatrao da je voditeljica pristrana zbog poznavanja njenih roditelja, dok je Ivana nakon dobivanja nalaza vještaka pisala da je Goran bio u bliskom odnosu s djelatnicom nadležnog centra).

ZAKLJUČNO: PRAKTIČNE IMPLIKACIJE

Kako bi se suočili s izazovima ove kompleksne dinamike, stručnjaci koji su involvirani u visokokonfliktne brakorazvodne parnice, u prvom redu pravni stručnjaci i stručnjaci socijalne skrbi, moraju uspostaviti suradni odnos. Potrebno je razumijevanje multidimenzionalne prirode tih slučajeva, prepoznavanje kompleksnosti i međudnosa unutarnje i vanjske stvarnosti partnera u razvodu. Cilj kliničkog rada i/ili psihosocijalnog rada s obiteljima trebao bi biti usmjeren na pružanje alata koji će obitelji pomoći u restrukturiranju života nakon odvajanja. Ponajprije je potrebno osiguranje fizičke sigurnosti svih članova obitelji i pružanje suporta od strane djelatnika socijalne skrbi koji će smanjiti potencijalnu štetu po zajedničku djecu, štititi njihov najbolji interes i reducirati rizike po emocionalni razvoj maloljetne djece, ali i pomoći partnerima u ovladavanju obiteljskim sukobom (Cohen i Levite, 2012.).

U početku je nužno osigurati granice između roditelja, pri čemu postizanje plana o zajedničkoj roditeljskoj skrbi, osim pravne regulative, ima i emocionalnu funkciju, osiguranja granica koje povećavaju osjećaj unutarnje sigurnosti. Rad na poboljšanju međusobne komunikacije bivših partnera i njihove roditeljske suradnje je, u slučajevima kada je isto potrebno, moguće poduprijeti i kroz uključivanje roditelja u obiteljsku medijaciju ili putem mjera obiteljsko-pravne zaštite. Kroz sklapanje plana, miče se fokus sa sukoba na zajedničko dijete, dogovaraju se određeni aspekti funkcioniranja što suzuje raspon svakodnevnih nesuglasica. Nakon sudskih odluka, nekim parovima je potrebno istu pomoć pružati u početnom separacijskom periodu. Ovdje je primjetna dualna uloga koju stručnjaci u radu s obitelji imaju. S jedne strane, djelatnici socijalne skrbi imaju savjetodavnu poziciju u radu sa korisnicima kroz koju uspostavljaju odnos povjerenja s korisnicima, a s druge strane su pomažuće tijelo drugim institucijama koje donose odluke o najboljem interesu djeteta (npr. sudu).

Kako visokokonfliktni partneri imaju tendenciju zahtijevati od stručnjaka koji rade s njima ekskluzivnu lojalnost i skloni su korištenju mehanizma *splittinga*, povremeno je bitno uključiti u rad s obitelji i stručnjake koji nisu angažirani u dijelu davanja mišljenja. Pritom bi bilo dobro da su stručnjaci upoznati sa sistemskom terapijom i dinamikom parova u razvodu, kako bi se pružila adekvatna pomoć partnerima u nošenju s emocijama koje su sastavni dio separacije i razvoda, te pomoć u odvajanju partnerske od roditeljske uloge.

U prvom primjeru imamo dinamiku para koja je značajno obojana i ograničena specifičnostima koje proizlaze iz osobina ličnosti oca, tj. reducirana njegovom suspektom upotrebom psihoaktivnih sredstava. Kod Marka se može opaziti preplavljujući osjećaj narcističke povrede koji godinama ne jenjava, a zbog izrazite self-apsorpcije, nespreman je saslušati bilo kakvu sugestiju. Marko uslijed silne vlastite dezintegracije nije u mogućnosti prepoznati emocionalne potrebe djeteta, negira potrebu uvođenja frustracije u djetetov razvoj, ima tendenciju stapanja i miješanja osobnih granica sa granicama djeteta (često kod djeteta izaziva određene potrebe ili osjećaje koje nisu u skladu s djetetovim interesom, pr. osjećaj zlostavljanosti u slučaju kad zlostavljanja nije bilo). U potrebi da odmah gratificira svoju potrebu za kontrolom, radi pritiske, izvrće situacije i periodički pokazuje izrazitu manipulativnost. Sklon je izvrtanju dobivenih sugestija na način da implicira greške stručnjaka ili radi konstrukcije što je u određenoj situaciji potrebno napraviti te pokušava izvršiti pritisak u tom smjeru. Iako Ana nije sklona prihvatiti dobivenu projekciju, i djeluje uglavnom neutralno, konflikt koji Marko generira, a koji je pretežno eksternalizacija unutarnjeg konflikta, i dalje ne jenjava. Osim preporučenog nadzora nad odvijanjem osobnih odnosa kojim se privremeno izrazito reducira njegov utjecaj na maloljetno dijete, i trajne apstinencije od svih sredstava ovisnosti, bilo bi neophodno uključivanje Marka u psihoterapijski tretman. Cilj tog tretmana bio bi poboljšanje self-kohezivnosti kod Marka, smanjenje ekstenzivnog korištenja primitivnih obrana i povećanje kapaciteta za toleranciju frustracije i samoumirenje. Time bi se povećali njegovi emocionalni kapaciteti, ojačale roditeljske kompetencije i smanjili neprimjereni pritisci na dijete.

U ovakvoj i sličnim situacijama je, za postizanje adekvatne razine roditeljskog funkcioniranja, neophodno da se jedan ili oba roditelja uključe u psihoterapijski proces. Taj proces trebao bi jačati diferencijaciju self-objekata i potaknuti promjene u internalnim objektnim odnosima. Terapeut treba imati sposobnost da sasluša, razumije i kontejnira klijentove projekcije kako bi postigao bolju toleranciju anksioznosti i srama koja se javlja vezano uz njihov dio odgovornosti u prekidu odnosa i kako bi se suočili s boli zbog gubitka samog odnosa, ali i gubitkom nade da će kroz taj odnos oporaviti ranije objektno odnose. Kroz proces terapije, klijenti se mogu upoznati s ponavljajućim obrascima u interakciji s partnerom, obrambenim mehanizmima koje koriste i načinom na koji se oni odražavaju na roditeljsku dinamiku te istražiti vlastitu anksioznost koja se nalazi u pozadini tih obrana. Terapija bi se tre-

bala usmjeriti na prepoznavanje i ponovno prisvajanje otkinutih dijelova selfa koji izazivaju anksioznost, a koji su projicirani u partnera, kroz što bi se pospješilo prepoznavanje nerealističnih anksioznosti i realističnih briga, te razlikovanje unutarnje i vanjske stvarnosti. Kroz terapiju se može pomoći partnerima da otkriju alternativne načine za izražavanje vlastiti negativnih emocija, odnosno pospješiti njihovu regulaciju afekta. Ti procesi bi, u konačnici, trebali pomoći parterima da reorganiziraju svoj odnos i saniraju ili smanje međusobni konflikt, kao i poduprijeti razvoj njihovih roditeljskih sposobnosti i sposobnosti prepoznavanja potreba djece, i pronalasku njihove jedinstvene uloge i načina kako će podmirivati potrebe maloljetne djece (Levite i Cohen, 2012.).

Drugi primjer je benigniji s aspekta razvojne ugroženosti djeteta, no zabrinjava opisana ciklička dinamika partnera u kojoj se izmjenjuje upotreba primitivnih obrambenih mehanizama (pretežno opisanih projekcije i *splittinga*) s fazama mirnijeg funkcioniranja, odnosno potrebe za reparacijom i obnovom objekata. Međutim, prolongiranost tog konflikta zabrinjava i predstavlja rizik po razvoj djeteta, osobito u nadolazećem periodu kad će dijete biti starije i svjesnije dinamike i konflikta roditelja. U ovom primjeru moguće su i blaže tretmanske intervencije, jasno postavljanje okvira osobnih odnosa, uz mogućnost da se roditelji uključe u roditeljsko savjetovanje ili da im se omogući podrška kroz mjeru obiteljsko-pravne zaštite.

Zaključno, kako bi se pružile adekvatne psihosocijalne intervencije u obitelji ovakvog tipa, nužno je ojačati djelatnike u sustavu kroz dodatne edukacije i rasterećenje u samom obujmu posla. Uz povećanje samih naknada voditeljima mjera obiteljsko-pravne zaštite, smatramo mogućim i angažiranje stručnjaka psihoterapeuta kao vanjskih suradnika u sustavu socijalne skrbi. U neposrednom radu s roditeljima potrebno je strpljivo raditi na roditeljskom prihvaćanju novonastalih okolnosti te osvještavati i pomicati roditelja na zajedničko dijete te poduprijeti optimizam da će kao roditelji uspjeti ostvariti zajednički dogovor. Često postoji velika potreba da se partnerima pomogne u osvještavanju i prihvaćanju razlika između partnerske i roditeljske uloge, kao i razlika u vlastitim potrebama i potrebama djece, budući da se u tom aspektu često može primijetiti korištenje obrambenih mehanizama, projekcije i *splittinga*.

LITERATURA

1. Baker, H. S. & Baker, M. N. (1987). Heinz Kohut's self psychology: An overview. *The American Journal of Psychiatry*, 144 (1), 1–9.
2. Banai, E., Mikulincer, M. & Shaver, P. R. (2005). Selfobject needs in Kohut's self psychology: Links with attachment, self-cohesion, affect regulation, and adjustment. *Psychoanalytic Psychology*, 22 (2), 224–260.

3. Cohen, O. & Levite, Z. (2012). High-conflict divorced couples: Combining systemic and psychodynamic perspectives. *Journal of Family Therapy*, 34 (4), 387–402.
4. Čudina-Obradović, M. & Obradović, J. (2006). *Psihologija braka i obitelji*. Zagreb: Golden marketing-Tehnička knjiga.
5. Erceg, J. (2020). *Uloga psihodinamike u razlikama zrelih i nezrelih ljubavnih odnosa*. Diplomski rad. Zagreb: Sveučilište u Zagrebu, Medicinski fakultet.
6. Ernečić, M. & Patričević, S. (2017). Narcistička ranjivost i razvod braka. *Ljetopis socijalnog rada*, 24 (1), 147–166, <https://doi.org/10.3935/ljsr.v24i1.53>
7. Galić, I. (2019). *Odnos potrebe za dramatiziranjem, privrženosti partneru i zadovoljstva vezom*. Diplomski rad. Osijek: Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Filozofski fakultet.
8. Göka, E., Yüksel, F. V. & Göral, F. S. (2006). Projective identification in human relations. *Turk Psikiyatri Derg.*, 17 (1), 46–54.
9. Hald, G. M., Strizzi, J. M., Cipric, A. & Sander, S. (2020). The divorce conflict scale. *Journal of Divorce and Remarriage*, 61 (2), 83–104, <https://doi.org/10.1080/10502556.2019.1627150>
10. Hobson, C. J., Kamen, J., Szostek, J. & sur. (1998). Stressful life events: A revision and update of the social readjustment rating scale. *International Journal of Stress Management* 5, 1–23.
11. Johnston, J.R. & Campbell, L.E. (1999). *Impasses of divorce: The dynamics and resolution of family conflict*. New York: Simon and Schuster.
12. Levite, Z. & Cohen, O. (2012). Tango of loving hate: Couple dynamic in high conflict divorce theoretical formulation. *Clinical Social Work Journal*, 28, 46–55.
13. Majstorić, I. (2019). Demografski aspekt promjene obitelji i braka u Hrvatskoj. *Geografski horizont*, 2, 17–36.
14. McLean, J. (2007). Psychotherapy with a narcissistic patient using Kohut's self psychology model. *Psychiatry*, 4 (10), 40–47.
15. Reynolds, L. (2020). Divorce rate in the U.S.: Geographic variation. Family Profiles. Preuzeto s: <https://doi.org/10.25035/ncfmr/fp-20-25> (22.05.2021.)
16. Roje Đapić, M. & Buljan Flander, G. (2019). Prevencija emocionalnog zlostavljanja djece u visokokonfliktnim razvodima roditelja: Analiza stanja u Hrvatskoj. *Kriminologija i socijalna integracija*, 27 (2), 256–274. <https://doi.org/10.31299/ksi.27.2>
17. Roje Đapić, M. Buljan Flander, G. & Galić, R. (2020). Razdvajanje roditelja i otuđenje: izgubljeni u prijevodu operacionalizacija stručne i znanstvene terminologije. *Kriminologija i socijalna integracija*, 28 (1), 133–141. <https://doi.org/10.31299/ksi.28.1.7>
18. Vulić, D. (2020). *Socio-kulturne i ekonomske determinante razvoda braka*. Završni rad. Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Filozofski fakultet.

Karolina Horvat
Tihana Šipek

LOVING HATE: THE PSYCHODYNAMICS OF RELATIONSHIPS OF HIGH-CONFLICT COUPLES IN DIVORCE

ABSTRACT

According to the object relations theory, romantic partners are chosen on the basis of similar, complementary emotional needs and that creates a promise on the conscious and unconscious level that all that was missing in the previous relationships of an individual would be repaired through this relationship. However, in any longer relationship the breach of expectations is inevitable (destruction of an idealized image of the partner), which leads to disappointment. The destiny of the relationship depends on the way in which partners will deal with the frustrating knowledge that their idealisations will not be realised, or the level of maturity of the relationship and each partner, which is a test that many do not pass. It is commonly known that divorce rates are higher than ever before, and some divorces become high-conflict relationships in which all emotions caused by the breakdown of the relationship swirl into one common aspect – parental functioning. This paper is focused on the couples who experience a difficult breakdown of their relationship – with a lot of anger, hostility, distrust, and sometimes with the incidents of verbal and/or physical abuse, accompanied by lengthy and distressing court proceedings. It is noticeable that the conflict has a role of redefining the dynamics of their new partnership relation, and at the same time it serves as a defense of a person who does not have to deal with and face with complex unpleasant emotions that are a part of every divorce. Unable to accept, analyse and tolerate the unpleasantness of the emotions brought by divorce, these couples often use defense mechanisms of splitting and projections. The usage of these mechanisms leads to the dynamics which is characterised by a cycle of harassment, retaliation and failed reparation attempts that in turn lead to further splitting and projection, often with the resulting outcome of a high-conflict divorce. Couples remain connected and locked in mutual patterns of conflict interactions, in a kind of a tango of loving hate in a manner which restricts their capacity to separate on emotional and daily practical level. After presenting two cases from practice that describe the outlined psychodynamic terms and the interactions of partners differently, practical implications which are possible in direct work with former partners will be presented.

Key words: *high-conflict divorce; object relations theory; splitting; projection*

*Međunarodna licenca / International License:
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives 4.0.*